Bağımlılık Dergisi, 2002; 3(3): 160-164

ALKOL BAĞIMLILARINDA SUÇLULUK VE UTANÇ DUYGULARI*

The Feelings of Guilt and Shame in Alcohol Dependent Patients

Dr. Ö. Ayhan Kalyoncu[1], Dr. Hasan Mırsal[1], Dr. Özkan Pektaş[1], Dr. Ömer Gümüş[2], Dr. Devran Tan[3], Dr. Mansur Beyazyürek[4]

Özet

Amaç: Alkol bağımlılığında suçluluk ve utanç duygularının önemli bir yeri olduğu ileri sürülmüştür. Bu çalışmada remisyondaki alkol bağımlılarındaki suçluluk ve utanç duygularının araştırılması amaçlanmıştır.

Yöntem: Çalışmaya; DSM-IV tanı ölçütlerine göre alkol bağımlılığı tanısı ile yatarak tedavi gören ve en az altı aylık bir süre tam remisyonda olan 102 hasta alınmıştır. Kontrol grubunu ise yaş ve cinsiyet açısından denkleştirilmiş herhangi bir psikiyatrik tanı almadığını ve tedavi görmediğini ifade eden 72 kişi oluşturmuştur. Bağımlıların seçiminde; daha önce kliniğimizde uygulanan tedavi programına yatarak katılmış olmak, yatış sırasında ek başka bir psikiyatrik tanı almamış olmak, son bir aydan bu yana psikotrop bir ilaç kullanmamış olmak ve son altı aydan bu yana alkol almamış olmak ölçütlerine uyulmuştur. Çalışmada; Sosyodemografik-klinik veri formu, Suçluluk Utanç Ölçeği, Rotter'in İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği, Hamilton Depresyon Derecelendirme Ölçeği kullanılmıştır.

Bulgular: İki grup arasında sosyodemografik özellikler açısından farklılık olmamasına rağmen, Suçluluk Utanç Ölçeği (t=25,6 p=,0), Rotter'in İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği (t=7,3 p=,0), Hamilton Depresyon Derecelendirme Ölçeği (t=11,5 p=,0) puanları arasında istatistik olarak anlamlı farklılıklar bulunmuştur.

Sonuç: En az altı ay süreli remisyonda olmalarına rağmen alkol bağımlılarında suçluluk ve utanç duyguları kontrol grubuna göre daha şiddetli yaşanmaktadır. Bu durumun remisyon süreci üzerindeki etkilerini anlamak için sosyodemografik-klinik özellikleri dikkate alarak ileriye dönük çalışmaların yapılmasının gerekliliği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Alkol bağımlılığı, suçluluk, utanç.

Summary

Objective: It was proposed that feelings of guilt and shame play important role in alcohol-dependence.The purpose of this study was to determine the feelings of guilt and shame in alcohol dependent patients in remission.

Method: One Hundred-two alcohol dependent patients who met the DSM-IV criteria for alcohol dependency, hospitalized and treated previously for alcohol dependency, and was in remission for at least six months were studied. The control group included 72 people who were age and sex correlated with the study group and had no psychiatric diagnoses or treatment at all. Having the treatment protocol in our clinic by hospitalization previously, the lack of the other psychiatric disorder, the lack of psyhotrophic drug use for the past one month, and no alcohol use for the past six months were the including criteria. Sociodemographic Data Form, Guilt and Shame Scale, Rotter's Internal-External Control Scale, Hamilton Depression Rating Scale were used in this study.

Results: It was found that there wasn't any difference in sociodemographic characteristics between the study group and the control group. In the other hand, it was found that there were significant differences in the scores of Guilt and Shame Scale (t=25,6 p=,0), Rotter's Internal-External Control Scale(t=7,3 p=,0), Hamilton Depression Rating Scale (t=11,5 p=,0) between two groups statistically.

Conclusion: Although alcohol dependent patients were in remission for at least six months, alcohol dependent patients had the feelings of guilt and shame more intense than the conrol group. This suggests that further studies are needed to understand the effect of this result on the remission period by considering sociodemographic clinical characteristics.

Key words: Alcohol dependence, guilt, shame

[1] *Yrd. Doç. Dr. Maltepe Üni. Tıp Fak. Psikiyatri A.D. Balıklı Rum Hst. Vakfı Anatolia Klinikleri*
[2] *Uzm. Dr. Balıklı Rum Hastanesi Vakfı, Anatolia Klinikleri*
[3] *Araş. Gör. Dr. Maltepe Üni. Tıp Fak. Psikiyatri A.D. Balıklı Rum Hst. Vakfı Anatolia Klinikleri*
[4] *Prof. Dr. Maltepe Üniversitesi, Tıp Fak. Psikiyatri A.D. Başkanı*

**38.Ulusal Psikiyatri Kongresi'nde (22-27 Ekim 2002/Marmaris) poster bildiri olarak sunulmuştur.*

GİRİŞ

Suçluluk ve utanç ile ilgili duygular toplumlarda oldukça yaygındır. Suçluluğun özellikle doğu toplumlarında daha yaygın olduğu ileri sürülmüştür (1). Ancak bu savın nesnelliği ile ilgili çalışmalar yoktur. Klasik psikoanalitik kurama göre "suçluluk" benliğin altbenlik ve üstbenlik arasındaki çatışmaları dengelemesine hizmet etmektedir. Utanç duyguları daha az çalışılmış ve daha az yorumlanmıştır. Suçluluk ve utanç duyguları çok kesin sınırlarla tanımlanamaz ancak suçluluk "sosyal kural ve değerlerin gerçekten çiğnenmesi veya bunun tasarlanmasının eşlik ettiği bir fark etmenin oluşturduğu sıkıntılı bir durum" utanç ise "insan olarak birisinin temel bir eksikliğini fark etmesi ile yaşadığı sıkıntılı durum" olarak tanımlanabilir. Suçluluk kişinin yaptıkları ile ilgili olarak yaşanırken utanç doğrudan kişinin kendilik kavramını hedefleyen bir yaşantıdır (2).

Suçluluk ve utanç duygularının birbirinden farklı olan bu özellikleri alkol bağımlılığı tedavi sürecinde de gözlenebilmektedir. Özellikle utanç duygularının alkol bağımlılarının tedavi sürecinde iyi anlaşılması gerektiği, inkar ve çekilme savunmalarının arkasında bu duyguların olabileceği yorumu yapılmıştır (2). Utanç duygularının direnç oluşturmasının gerekçelerinden birinin de klinisyenler tarafından bu duyguların yeterince ele alınmaması olduğu ileri sürülmüştür(3).

Utanç duyguları bağımlının tedaviye başvurusunu kolaylaştırıyor olabilir. Ancak tedavi sürecinde bu özellik işlenmezse "direnç" faktörü haline gelebilir. Alkol bağımlılarında bir miktar utanç duygularının varlığının iyileşme sürecinin bir parçası olduğu, orta derecedeki utanç duygularının bireyin dış dünya ile ilişkisini gözlemesine yardım ettiği ve bu duyguların "öteki" ile olan bozulmuş bağların onarılmasını sağladığı ileri sürülmüştür(4). Diğer yandan akılcı bir suçluluk duygusunun da alkol bağımlılığında iyileşme sürecini olumlu etkilediği (5) ve suçluluk duygusunun kişinin yaptıklarını onarma davranışını güçlendirdiği kabul edilmiştir.

Bütün bu çalışmalarda yapılan tanımlamaların kesin sınırları olmadığı için yorumlamak zor olmaktadır. Örneğin "orta derece utanç ve orta derece akılcı suçluluk" tanımlamalarının sınırları çok belirgin olmamaktadır. Ancak "alkol bağımlılığının tedavi sürecinde" utanç ve suçluluk duygularının olumlu etkiler gösterebildiği yorumu yapılabilir.

Bu çalışmada; remisyon süreci altı aydan daha uzun alkol bağımlılarının utanç ve suçluluk duygularının düzeyi kesitsel olarak saptanmış ve kontrol grubu ile bu duyguların yaşanma düzeyi karşılaştırılmıştır.

YÖNTEM

Çalışmaya; DSM-IV (6) ölçütlerine göre alkol bağımlılığı tanısı ile yatarak tedavi gören ve en az altı aylık bir süre tam remisyonda olan 102 hasta alınmıştır. Kontrol grubunu ise yaş ve cinsiyet açısından denkleştirilmiş, herhangi bir psikiyatrik tanı almadığını ve tedavi görmediğini ifade eden 72 kişi oluşturmuştur. Bağımlıların seçiminde; daha önce kliniğimizde uygulanan tedavi programına (7) yatarak katılmış olmak, yatış sırasında ek başka bir psikiyatrik tanı almamış olmak, son bir aydan bu yana psikotrop bir ilaç kullanmamış olmak ve son altı aydan bu yana alkol almamış olmak ölçütlerine uyulmuştur. Kontrol grubunun seçiminde ise "arada bir" alkol kullanımı dışındaki kullanımlar çalışma dışı bırakılmıştır. Bilgilerin güvenirliği, gerektiği durumlarda yakınların bilgilerine baş vurularak kesinleştirilmiştir. Tüm görüşmeler için sözlü bilgilendirilmiş onam alınmıştır.

Veri Toplama Araçları:

a- Sosyodemografik-klinik veri formu: Yaş, cinsiyet (kadın, erkek), eğitim durumu (ortaöğretim, yüksek öğrenim), medeni durum (bekar, evli, diğer), çalışma durumu (çalışıyor, çalışmıyor), birlikte yaşama durumu (yalnız yaşıyor, birlikte yaşıyor), remisyon süresini belirleyen yapılandırılmış görüşme formudur.

b- Suçluluk Utanç Ölçeği (SUTÖ): Suçluluk ve utanç duygularını değerlendiren 24 maddelik kendini değerlendirme ölçeğidir. Ölçek suçluluk ve utanç duyguları için ayrı ayrı puanlanmaktadır. Yüksek puanlar daha çok suçluluk ya da daha çok utanç duygularına işaret etmektedir(8). Ölçek maddeleri 1-5 arasında 5'li likert biçiminde seçeneklere göre puanlanmaktadır. Şahin ve Şahin tarafından geliştirilmiştir (9).

c- Rotter'in İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği (RİDKOÖ) (Rotter's Internal-External Locus of Control Scale (10): Her madde seçime zorlanmış iki alt yanıt olanağı sunan 29 maddelik bir testtir. Bu maddelerin altısı dolgu maddesi olup, ölçeğin puanları 0-23 arasında değişebilir. Yüksek puanlar dış kontrol odağı yönünü göstermektedir. Türkiye'de geçerlilik ve güvenirliği yapılmıştır (11)

d- Hamilton Depresyon Derecelendirme Ölçeği (HDÖ) (12): Hastadaki depresyon düzeyi ve şiddetini ölçen 17 maddelik klinisyen tarafından uygulanan bir ölçektir. Türkiye'de geçerlik güvenirlik çalışması yapılmıştır (13).

Verilerin Değerlendirilmesi

Suçluluk Utanç Ölçeği, Rotter'in İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği, Hamilton Depresyon Derecelendirme Ölçeği kendilerine özgü puanlama yöntemleri ile değerlendirilmiştir. Toplanan veriler SPSS (Windows 6.0) programında analiz edilmiştir. İki grup; sosyodemografik veriler için (cinsiyet, eğitim durumu, medeni durum, çalışma durumu) Ki-kare ve SUTÖ, RİDKOÖ, HDÖ açılarından t-testi ile karşılaştırılmıştır. Ayrıca grup ayrımı yapmadan ölçeklerden elde edilen puanlar Pearson momentler çarpımı bağıntı yöntemi (korelasyon) kullanılarak ilişkileri araştırılmıştır.

BULGULAR

Araştırma grubunun yaş ortalaması 44,5 (ss=6,1), kontrol grubunun yaş ortalaması ise 45,7 (ss=3,4) dir. İki grup yaş ortalamaları arasında istatistik anlamda farklılık yoktur (t=1,5; p>0,05). Sosyodemografik özellikler tablo 1'de özetlenmiştir.

Grup ayırımı yapmadan SUTÖ toplam puanları ile HDÖ puanları (0,7; p=,0) ve RİDKOÖ puanları (0,5; p=,0) arasında Pearson bağıntısı saptandı.

TARTIŞMA

Anahtar kelimeler (alcoholism, shame, guilt) ile yapılan literatür taramalarında son zamanlarda remisyondaki alkol bağımlılığı ile suçluluk ve utanç duyguları arasındaki ilişkileri araştıran çalışma bulunamamıştır. Önceki çalışmalarda alkol bağımlılığı ile suçluluk ve utanç duyguları arasındaki ilişkileri yorumlayan yaklaşımlar vardır (1). Bu çalışmalarda alkol bağımlılığı tedavi sürecinde utanç ve suçluluk duygularının bir dereceye kadar "tedavi değeri" taşıdığı yorumları yapılmıştır.

Tablo 1: Sosyodemografik Veriler

	Araştırma Grubu		Kontrol Grubu		Test	p
Cinsiyet	N	%	n	%		
Kadın	17	16,6	13	18,0	X^2=,05	>,05
Erkek	85	83,4	59	82,0		
Toplam	102	100,0	72	100,0		
Eğitim durumu						
Ortaöğretim	34	33,3	27	37,5		
Yüksek öğrenim	68	66,7	45	62,5	X^2=,32	>,05
Toplam	102	100,0	72	100,0		
Medeni durum						
Bekar	8	7,8	6	8,3		
Evli	62	60,7	48	66,6	X^2=,84	>,05
Diğer	32	31,5	18	25,1		
Toplam	102	100,0	72	100,0		
Çalışma durumu						
Çalışmıyor	28	27,4	13	18,0	X^2=2,1	>,05
Çalışıyor	74	72,6	59	82,0		
	102	100,0	72	100,0		
Birlikte yaşama durumu						
Yalnız	25	24,5	11	15,2	X^2=2,2	>,05
Birlikte	77	75,5	61	84,8		
Toplam	102	100,0	72	100,0		

Tablo 2: SUTÖ, RİDKOÖ, HDÖ Sonuçları

	Araştırma grubu		Kontrol grubu		Test	p
Ölçek	Ortalama	ss	Ortalama	ss		
SUTÖ-suçluluk	46,7	6,8	27,2	2,8	t=25,8	,00
SUTO-utanç	37,0	5,6	26,5	3,1	t=15,6	,00
SUTÖ-toplam	83,7	9,6	53,6	5,7	t=25,6	,00
RİDKOÖ	11,5	3,3	8,8	1,2	t=7,3	,00
HDÖ	12,6	2,3	9,4	1,1	t=11,5	,00

Bunun yanında son zamanlarda suçluluk ve utanç duyguları ile alkol bağımlılığının etiyolojisi (14,15) ve tedavisi (16) arasındaki ilişkileri araştıran çalışmalar yapılmıştır. Dinamik yönelimli bu çalışmalarda suçluluk ve utanç duygularının alkol bağımlılığının oluşmasında rolü olduğu ileri sürülmüştür. Aynı zamanda bu duyguların varlığının tedaviye gelmeyi ve remisyona girmeyi de engellediği yorumu yapılmıştır.

Bu çalışmalarda suçluluk ve utanç duyguları alkol kullanımının varlığı sırasında değerlendirilmiş ve bu duygular "nedensellik" ilkesi içinde yorumlanmıştır. Bu çalışmalarda alkol kullanımının varlığı bizim çalışmamız ile karşılaştırmayı engellemektedir. Bu çalışmalarda; alkol etkisi altındayken suçluluk ve utanç duyguları yaşama tekrar içme döngüsü yaratmakta ve bu da tedaviye katılmayı engellemektedir yorumu yapılmaktadır. Bizim çalışmamızda ise suçluluk ve utanç duygularının kontrol grubuna göre daha yoğun yaşanmasının remisyon sürecinde olumlu bir etkisi olabileceği yorumu yapılmaktadır.

Çalışmamızda kontrol grubu ile remisyondaki alkol bağımlıları arasında suçluluk ve utanç duyguları dereceleri arasında yapılan karşılaştırmada alkol bağımlılarında altı ay sonra da bu duyguların yoğunluğunun daha çok olduğu bulunmuştur. Bu bir takip çalışması olmadığından süreç içindeki değişiklikleri görmeden genel yorum yapmak güç olmasına rağmen alkol bağımlılarında suçluluk ve utanç duygularının daha yoğun yaşandığını ifade edebiliriz. Remisyondaki alkol bağımlarında yapılan psikopatoloji çalışmalarında belirtilerin uzun süreler sonra da daha yoğun olduğu bulunmuştur (17). Bu çalışmada utanç duygularının da uzun süreli remisyon durumların devam ettiği görülmüştür.

Sosyodemografik özellikler açısından kontrol grubu ile araştırma grubu aynı olmasına rağmen SUTÖ, HDÖ ve RİDKOÖ ölçekleri arasında anlamlı istatistiksel farklılıklar bulunmuştur. Bu sonuçlar alkol bağımlılarında remisyon sürecinde de psikopatolojinin daha yoğun olduğunu düşündürmektedir. Çalışmanın takip çalışması olmaması bu yoğunluğun remisyon sürecini nasıl etkilediği konusunda yorum yapmayı engellemektedir. Ancak her üç ölçekten elde edilen ortalama puanların da ölçeklerden daha önce elde edilen "kesme noktalarına" yakın olması puanların elde edilmesi, bu belirtilerin tedavi sürecinde remisyona olumlu katkıları olduğu yorumunu güçlendirmektedir.

Ülkemizde remisyondaki alkol bağımlılarında suçluluk ve utanç duyguları ile değişik sosyodemografik-klinik özellikler arasındaki ilişkileri araştıran çalışmaya rastlanmamıştır. Çalışmamız bu anlamda bir öncü çalışma niteliğinde sayılmalıdır. Daha önce hastane tedavisi sırasındaki psikopatolojik özelliklerle nüks arasındaki ilişkileri araştıran bir çalışmamızda (18); hastane tedavisi sırasındaki psikopatolojinin şiddeti ile nüks arasında paralel bir ilişki bulunmuştur. Bu çalışma ile birlikte elde ettiğimiz sonuçlar; suçluluk ve utanç duygularının alkol bağımlılığının "içme ve içmeme" dönemlerindeki psikopatolojik anlamını yorumlamaya yönelik kapsamlı, ileriye dönük takip çalışmalarının yapılması gerektiğini düşündürmektedir.

KAYNAKLAR

1- Piers G., Milton S. Shame and Guilt. Springfield, IL: Ch.Thomas, 1953.

2- Potter-Efron R.T. Shame, Guilt and Alcoholism: Treatment Issues in Clinical Practice. New York: The Hawort Press, 1989.

3- Miller S. The Shame Experience. Hillsdale: L.Erlbaum Associates, 1985.

4- Kaufman G.The Power of Caring. Cambridge: Schenkman, 1980.

5- Royce J.Alcohol problems and Alcoholism. New York: Free Press, 1981.

6- American Psychiatric Association. Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders,4th Ed.(DSM-IV), Washington, DC: APA, 1994.

7- Kalyoncu A, Mırsal H, Pektaş Ö, et al. Yatarak tedavi gören alkol bağımlıları için örnek bir tedavi programı. Bağımlılık Dergisi 2000; 1: 27-31.

8- Savaşır I, Şahin NH.Bilişsel-Davranışçı Terapilerde Değerlendirme: Sık Kullanılan Ölçekler. Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları, 1997, s.104-107.

9- Şahin NH, Şahin N. Adolescent guilt, shame, and depression in relation to sociotrophy and autonomy. The World Congress of Cognitive Therapy. Toronto, 17-21 June,1992.

10- Rotter JB. Generalized expentancies for internal versus external control of reinforcement. Psychol Monogr 1966; 80:1-28.

11- Dağ İ. Rotter'in İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği (RİDKOO)'nin üniversite öğrencileri için güvenirliği ve geçerliliği. Psikoloji Dergisi 1991; 7:10-16.

12- Hamilton M; A rating scale for depression. J Neurol Neurosurg Psychiatry 1960; 23: 56-62.

13- Akdemir A, Örsel SD, Dağ İ, et al. Hamilton Depresyon Derecelendirme Ölçeğinin geçerliliği-güvenilirliği ve klinikte kullanımı. Psi-

kiyatri Psikoloji ve Psikofarmakoloji Dergisi 1996; 4: 251-259.
14- Smith BA. The problem drinker's lived experience of suffering: an exploration using hermeneutic phenomenology. J Adv Nurs 1998; 27:213-222.
15- Bennett LA. Accountability for alcoholism in American families. Soc Sci Med 1995; 40: 15-25.
16- Arentzen WP. Impact of alcohol misuse on family life. Alcohol Clin Exp Res 1978; 2: 349-351.
17- De Soto CB, O'Donnell WE, Allred LJ, Lopes CE. Symptomatology in alcoholics at various stages of abstinence. Alcohol Clin Exp Res 1985; 9:505-512.
18- Katerndahl DA. Relationship between panic attacks and healt locus of control. J Fam Pract1991, 32: 391-396.
19- Mırsal H, Kalyoncu A, Pektaş Ö, et al. Alkol bağımlılığında klinik tedavi sırasındaki psikiyatrik semptomatolojinin nüks sürecindeki etkisinin araştırılması. Ulusal Psikiyatri Kongresi ve Uluslararası Kros-Kültürel Psikiyatri Uydu Sempozyumu Tam Metin Kitabı, Trabzon, 6-12 Eylül 1999.